

Izabela Glac

ORCID: 0000-0002-9280-7754

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Formy wsparcia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasach edukacji zdalnej

Forms of supporting children with special educational needs during remote education

Każdy uczeń jest inny – każdy jest wyjątkowy.

R. Fisher

Wstęp

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz rozwojowymi w swojej codziennej edukacji potrzebują obecności swoich nauczycieli, terapeutów. Specjaliści realizują swoje zadania wobec dzieci każdego dnia, nie tylko wspierając ich rozwój i stymulując do pracy oraz nauki, ale także zapewniając poczucie bezpieczeństwa i pomocy.

Sytuacja pojawienia się pandemii w 2020 roku spowodowała konieczność wdrożenia nowego rozwiązania – edukacji zdalnej dla wszystkich uczniów w polskich szkołach, także tych, którzy na co dzień zmagają się z wieloma specyficznymi trudnościami i barierami w nauce i codziennym funkcjonowaniu.

Ta szczególna sytuacja, zwłaszcza w obliczu dodatkowych dysfunkcji dzieci, wymaga specjalnych rozwiązań, między innymi w postaci odpowiednich form wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami

edukacyjnymi w przestrzeni domowej. Jest to istotny temat, nie tylko z punktu widzenia naukowców, ale przede wszystkim czynnych zawodowo nauczycieli, którzy każdego dnia podejmują się różnorodnych zadań mając na celu wspomaganie swoich uczniów z trudnościami w nauce i z dysharmonijnym rozwojem.

W niniejszym tekście autorka podejmuje temat realizowanego wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasie edukacji zdalnej. Problematyka badawcza koncentruje się wokół potrzeb uczniów w związku z wyzwaniami, jakie generuje stan epidemii w kraju, a także podejmuje spekulacje, z jakich powodów owe trudności mogą wynikać. Dodatkowo zaprezentowane zostały rozważania na temat zaspokajania potrzeb uczniów, a szczególnie tego, czy i w jaki sposób są zaspokajane. Ponadto, niniejsze opracowanie wskazuje, z jakimi problemami w realizacji pomocy dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi muszą mierzyć się nauczyciele i specjaliści w czasach edukacji zdalnej.

Podjęta problematyka składania do refleksji, zarówno naukowej i badawczej, ale także zawodowej, osoby pracujące na co dzień z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którzy realizują w swojej pracy wspomaganie i świadczą pomoc na ich rzecz.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Wszyscy rodzice w dniu narodzin swojego dziecka marzą tylko o tym, aby było ono silne, zdrowe, prawidłowo się rozwijało, a przy tym było pogodnie i szczęśliwe. Czy jednak zawsze spełniają się te marzenia rodziców? Czy narodziny dziecka są zawsze powodem do uniesienia i niekłamanej radości najbliższych? (Minczakiewicz, 2006, s. 9).

W niektórych przypadkach zdarza się jednak, że dziecko rodzi się z pewnymi trudnościami rozwojowymi, a z nich zaś mogą wyłaniać się dysfunkcje edukacyjne. Determinowały będą one przyszłe wybory dotyczące edukacji, rozwiązania organizacyjne, a także realizowane formy wsparcia. Niezależnie jednak czasu i od sytuacji, dzieci te potrzebują dodatkowej pomocy, specjalistycznego podejścia i metod, a ich potrzeby wynikają wprost z określonej dysfunkcji.

Obowiązek wspomagania dzieci w rozwoju oraz dostosowania procesu wychowania, kształcenia i opieki do ich potrzeb rozwojowych jest jednym z kluczowych zadań, zarówno przedszkola, jak i szkoły (Czarnocka, 2018, s. 3). Określenie *specjalne potrzeby edukacyjne* to pojęcie z obszaru oświaty, odnoszące się głównie do sytuacji dziecka w roli ucznia w instytucji. Dzieci ze specjalnymi potrzebami

edukacyjnymi każdego dnia zmagają się w problemami różnorodnej natury, zaś placówka, jako środowisko edukacyjne, powinna umożliwić każdemu uczniowi integralny rozwój według jego możliwości, predyspozycji i potrzeb w taki sposób, by każde dziecko mogło doświadczyć satysfakcji ze swoich osiągnięć (Wolny, Lis, 2018, s. 5).

W tym miejscu warto zaznaczyć, jak niezwykle ważne w rozwoju każdego człowieka jest poczucie wzrostu umiejętności i samorozwoju, a także wynikające z nich zadowolenie. Owa radość jest jednak zjawiskiem indywidualnym, bo mocno skorelowanym z swoistymi możliwościami każdego człowieka.

W przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, mogą pojawić się znaczące trudności wynikające z wielu źródeł, między innymi z powodów:

- fizjologicznych, takich jak różnego rodzaju dysfunkcje somatyczne, zaburzenia, deficyty;
- psychicznych, na przykład jak niepełnosprawność intelektualna zaburzenie rozwoju, trudności w zachowaniu i w emocjach;
- środowiskowych, takich jak niewydolność wychowawcza rodzin, zagrożenie lub niedostosowanie społeczne, ale także różnice kulturowe czy religijne (Wolny, Lis, 2018, s. 5).

Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne występują przede wszystkim u osób, które na skutek utrudnień, zakłóceń i zaburzeń rozwoju, spowodowanych przez rozmaite czynniki biologiczne czy społeczne, mają trudności w szeroko rozumianym uczeniu się, czyli w integralnym rozwoju biologicznym, psychicznym, społecznym i moralno-duchowym. Osoby te w przypadku pozbawienia ich wsparcia są zagrożone niepełnosprawnością i marginalizacją, a nawet upośledzeniem społecznym i wykluczeniem. Przede wszystkim jednak zagraża im ograniczenie aktywności i utrata potencjału rozwojowego, który już posiadają (Krakowiak, 2017, s. 5).

Co ciekawe, specjalne potrzeby edukacyjne, a niekiedy także rozwojowe, występują również u dzieci i młodzieży z nietypowymi zasobami zdolności i szczególnych uzdolnień, czyli wybitnie zdolnych i utalentowanych kierunkowo. Im także w sytuacji braku zaspokojenia potrzeb zagraża ograniczenie aktywności oraz utrata posiadanego już potencjału rozwojowego (Krakowiak, 2017, s. 5).

Osobną grupę zaś stanowią dzieci i młodzież, które wychowywały się lub wychowują w środowiskach o odmiennej kulturze i posługują się przy tym innym językiem niż używana w szkole odmiana języka ogólnopolskiego. Ta grupa uczniów może doświadczać szczególnych trudności w komunikowaniu

się oraz w adaptacji społecznej, a co za tym idzie – przeżywać duże problemy psychiczne związane z odmiennością własnej wiedzy o świecie oraz z zakłóceniem poczucia przynależności i uczuciem obcości, a także utrudnieniami w kształtowaniu swojej tożsamości (Krakowiak, 2017, s. 5).

Zdaniem Olechowskiej (2016, s. 32), uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi to tacy, którzy mają trudności w uczeniu się większe niż ich rówieśnicy. Co istotne, pomoc świadczona tym dzieciom jest uzależniona od wielu czynników, między innymi takich jak:

- Posiadane orzeczenie o niepełnosprawności;
- Posiadane orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego;
- Posiadane orzeczenie o potrzebie kształcenia indywidualnego;
- Posiadana opinia poradni psychologiczno- pedagogicznej o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub innej opinii;
- Rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka oraz swoistych możliwości psychofizycznych ucznia dokonane przez nauczycieli lub specjalistów;
- Posiadana opinia lekarza o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia określonych ćwiczeń fizycznych lub braku możliwości uczestnictwa w ćwiczeniach ruchowych;
- Posiadana opinia lekarza o braku możliwości uczestniczenia ucznia w zajęciach komputerowych, informatycznych;
- Posiadanie opinii poradni psychologiczno- pedagogicznej o zwolnieniu do końca danego etapu edukacyjnego ucznia z wagą słuchu, z głęboką dysleksją rozwojową, z afazją, z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub autyzmem w tym zespole Aspergera z nauki drugiego języka obcego nowożytnego (Olechowska, 2016, s. 32–33).

Na kanwie powyższych rozważań teoretycznych, autorka chciałaby w niniejszym opracowaniu za punkt odniesienia przyjąć definicję specjalnych potrzeb rozwojowych (SPR) i edukacyjnych (SPE), zaproponowaną przez Zespół Ekspertów ds. Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych, powołany w 2008 roku przez Ministra Edukacji Narodowej (Zaremba, 2014, s. 15), która wskazuje, iż:

Dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to te, u których stwierdza się spektrum objawów utrudniających lub uniemożliwiających funkcjonowanie: ruchowe, sensoryczne, poznawcze, w zakresie komunikacji, emocjonalno-społeczne i/lub psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz i/lub w przyszłości.

A ponadto to:

Dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to te, u których stwierdza się zagrożenie niepełnosprawnością, wszelkie dysfunkcje, dysharmonie lub niesprawności (Zaremba, 2014, s. 15).

Uzupełniając treść powyższych definicji, trzeba dodać, za Krakowiak (2017, s. 12), że specjalne potrzeby rozwojowe (SPR) i specjalne potrzeby edukacyjne (SPE) należy interpretować, odnosząc je do szeroko rozumianych utrudnień w integralnym rozwoju człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem celu edukacji, jakim jest pełne urzeczywistnienie potencjału osoby oraz osiągnięcie dojrzałości we wszystkich sferach jej integralnego rozwoju: biologicznej, poznawczej i emocjonalnej oraz społecznej i moralno-duchowej.

Co dodatkowo istotne dla niniejszego opracowania, powyżej przywołany Zespół Ekspertów (Zaremba, 2014, s. 15), tworząc podział, przyjął również kryterium wieku wobec określania uczniów jako przejawiających specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne:

Dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi to dzieci od urodzenia do rozpoczęcia nauki w szkole. Dzieci i młodzież od momentu rozpoczęcia nauki w szkole do jej ukończenia określa się mianem dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W niniejszym artykule, grupa dzieci ze specjalnymi potrzebami wobec, której świadczone jest opisywane wsparcie, wpisuje się w zakres uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wynikającymi z różnorodnych dysfunkcji i trudności.

Wspieranie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Do korzystania z pomocy psychiczno-pedagogicznej mają prawo wszystkie dzieci, które wymagają wspierania ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe czy edukacyjne oraz ich rodzice, a także nauczyciele (Czarnocka, 2018, s. 9). W odniesieniu do dorosłych owa pomoc polega między innymi na wspomaganiu w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych.

W kontekście dzieci, pomoc opiera się o rozpoznawanie i zaspokajanie indywidualnych potrzeb uczniów oraz dostrzeganiu możliwości psychofizycznych wynikających przede wszystkim z:

- Z niepełnosprawności;
- Z niedostosowania społecznego;
- Z zagrożenia niedostosowaniem społecznym;

- Z zaburzeń zachowania i emocji;
- Ze szczególnych uzdolnień;
- Ze specyficznych trudności w uczeniu się;
- Z deficytów kompetencji i zaburzeń zdolności językowych;
- Z choroby przewlekłej;
- Z sytuacji kryzysowej lub traumatycznych przeżyć;
- Z niepowodzeń edukacyjnych;
- Z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny;
- Ze sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi;
- Z trudności adaptacyjnych związanymi z różnicami kulturowymi
- Ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą (Czarnecka, 2018, s. 10).

Jednak, co ważne, powyżej zaprezentowany katalog specjalnych potrzeb edukacyjnych w dalszym ciągu nie wyczerpuje wszystkich sytuacji, jakich mogą doświadczać uczniowie, a które będą sprawiały, że konieczne będzie udzielanie specjalistycznej pomocy oraz specyficznego wsparcia.

W tym kontekście wskazać można, iż do najważniejszych zadań nauczycieli oraz specjalistów należy przede wszystkim rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów, a także dostrzeganie barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w środowisku szkolnym (Czarnecka, 2018, s. 5).

Dodać należy, iż do zadań nauczycieli i specjalistów w kwestii wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi należą:

- określanie mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień dzieci;
- rozpoznawanie przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu wychowanków, w tym barier i ograniczeń utrudniających ich funkcjonowanie i uczestnictwo w życiu przedszkola i szkoły;
- podejmowanie działań sprzyjających rozwojowi kompetencji oraz potencjału dzieci w celu podnoszenia efektywności uczenia się i poprawy ich funkcjonowania;
- współpraca z poradnią w procesie diagnostycznym i postdiagnostycznym w szczególności w zakresie oceny funkcjonowania uczniów, barier i ograniczeń w środowisku utrudniających funkcjonowanie dziecka i jego uczestnictwo w życiu przedszkola lub szkoły oraz efektów działań podejmowanych w celu poprawy funkcjonowania dziecka oraz planowania dalszych działań (Czarnecka, 2018, s. 5).

Należy pamiętać, że jedynie pomoc świadczona uczniowi w miarę możliwości w sposób spójny i kompleksowy przynosi największe efekty (Leśniewska, Puchała, 2020, s. 4). Udzielana pomoc powinna w holistyczny sposób ujmować potrzeby dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Niezwykle ważnym aspektem, a w zasadzie podstawą, jest fakt, iż dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i rozwojowymi jest udzielenie właściwego wsparcia dziecku i rodzinie poprzez wczesną i rzetelną diagnozę (Ochojska, 2015, s. 82).

Warto zwrócić także uwagę, iż uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi borykają się każdego dnia z szeregiem trudności w procesach dydaktycznych. Wskazać należy trudności z przystosowaniem się do warunków szkolnych, pomocy naukowych ale także niepowodzenia szkolne i problemy emocjonalnego oraz te dotyczące funkcjonowania w środowisku rówieśniczym (Król, 2018, s. 122). Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ze względu na swoje specyficzne dysfunkcje wymagają stosowania różnorodnych metod indywidualizowania procesu edukacji oraz dostosowywania treści do ich możliwości percepcyjno- poznawczych (Król, 2018, s. 122).

Edukacja zdalna i wspieranie uczniów w czasie epidemii COVID-19

W związku z koniecznością zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania COVID-19, wiosną 2020 roku niezbędne stało się wprowadzenie ważnych rozwiązań umożliwiających szkołom i placówkom działanie w zmienionych warunkach organizacyjnych, a także pracę z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość (*Kształcenie na odległość. Poradnik dla szkół*, 2020, s. 4).

W tym właśnie celu Minister Edukacji Narodowej wydał 20 marca 2020r. rozporządzenia, które regulują ową edukację zdalną w Polsce:

- Rozporządzenie zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19,
- Rozporządzenie w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19.

W dokumentach tych zawarto istotne informacje stanowiące nowe zasady funkcjonowania placówek oświatowych. Co ważne, przyjęto w nich rozwiązania, które umożliwiają organizację i realizację procesu kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość (*Kształcenie na odległość. Poradnik dla szkół*, 2020, s. 4).

W pierwszym etapie po ogłoszeniu w Polsce stanu epidemicznego uczniowie doświadczyli znacznej radości i ulgi związanej z zamknięciem szkół. Jednak z czasem pojawiało się wiele innych, czasem trudnych, emocji (Poleszak, Pyżalski, 2020, s. 9).

Konieczność izolacji, brak kontaktu z rówieśnikami, osamotnienie generowały spadki nastroju, a niekiedy nawet apatię. Sytuacja w kraju spowodowała zmianę dotychczasowych przyzwyczajzeń, zobowiązań oraz redukcję planów. Te wszystkie aspekty silnie wpłynęły na wszystkich uczniów, burząc wypracowane poczucie bezpieczeństwa, ale szczególnie zdestabilizowały funkcjonowanie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Warto pamiętać, iż edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 to nie jedynie kwestia *stricte* edukacyjna. Oczywiście niezwykle ważnym pozostaje realizacja założeń programowych, nieustanne rozwijanie kompetencji naukowych jednak ogromne znaczenie ma wsparcie psychologiczne w czasie izolacji, w czasach trudnych emocji i samotności.

Jest to dodatkowo ważne ze względu na fakt, iż dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym z niepełnosprawnością, mogą doświadczać trudności w zrozumieniu sytuacji panującej na świecie, związanej z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (*Kształcenie na odległość. Poradnik dla szkół*, 2020, s. 38).

Podczas edukacji zdalnej, mimo realizowanych w formie elektronicznej zajęć, uczniowie mogą doświadczać rozmaitych trudności, począwszy od tęsknoty za szkołą, kolegami, nauczycielami po frustrację i obawy o swoje zdrowie i życie.

Owa dynamika przeżywania obciążeń emocjonalnych u dzieci oraz młodzieży jest zależna od trzech kluczowych czynników:

- Kontekstu społecznego, na co składa się zmiana codziennego życia, ograniczenie w poruszaniu się oraz napływające informacje z kraju o rozwoju epidemii;
- Kontekstu rodzinnego, co oznacza sytuację ekonomiczną rodziny, relacje rodzinne i ewentualnie problemy systemu rodzinnego;
- Cech osobowościowych młodego człowieka, takich jak dojrzałość jego mechanizmów radzenia sobie w sytuacjach trudnych, poziomu wrażliwości i temperamentu (Poleszak, Pyżalski, 2020, s. 9).

Poddając zatem pod analizę realizowane wsparcie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w obliczu pandemii i związanej z nią edukacji zdalnej należy mieć na uwadze, że sytuacja dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi będzie niejednorodna. To zaś zwraca uwagę na szczególnie ważny aspekt,

czyli indywidualizację owego wpierania i dostosowywania form pomocy do potrzeb danego ucznia i jego sytuacji.

W obliczu tej trudnej sytuacji jaką jest epidemia oraz edukacja zdalna wyróżnić można kilku grup problemów, z jakimi mogą zmagać się dzieci i młodzież, a są to:

- Uczniowie z dużymi zasobami pozwalającymi poradzić sobie z kryzysem wywołanym izolacją i poczuciem zagrożenia;
- Uczniowie z deficytami społecznymi i osobistymi, ale z silnym oparciem w rodzinie;
- Uczniowie z ograniczonym wsparciem w rodzinie;
- Uczniowie z silnymi zasobami osobistymi (Poleszek, Pyżalski, 2020, s. 10).

Jakie zatem działania wspierające mogą podejmować nauczyciele uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, by pomóc poradzić im przejść przez sytuację kryzysową? Owe działania powinny wyczerpywać wszelkie aspekty funkcjonowania i potrzeb danego ucznia. Opierać powinny się o zaspokajanie dążeń zarówno w sferze poznawczej jak i emocjonalnej oraz społecznej.

W kwestii potrzeb poznawczych, wspieranie dotyczyć powinno swego rodzaju realizowania edukacji zgodnie z założeniami podstawy programowej, ale także działań informacyjnych dotyczących aktualnej sytuacji w kraju, możliwych rozwiązań w przyszłości. Dotyczyło to będzie także dostosowywania materiałów edukacyjnych do możliwości, potrzeb i trudności uczniów. Powinno odbywać się to w oparciu o ciekawe zadania bazujące na zainteresowaniach dzieci. Ważnym aspektem pozostaje przekazywanie wiadomości oraz strategii na temat postępowania w czasie epidemii, organizacji nauki, czasu wolnego, zasad bezpieczeństwa i higieny pracy oraz nauki.

W kwestii emocjonalnej, wsparcie uczniów winno opierać się o zrozumienie doświadczanych emocji oraz towarzyszenie dzieciom w tym trudnym czasie. Istotne jest także wyjaśnianie i nazywanie tego, co się w danej doświadcza uczeń, gdyż nie wszyscy uczniowie posiadają na tyle rozwinięte kompetencje intrapsychiczne, by w prawidłowy sposób zinterpretować, nazwać i poradzić sobie z przeżywanymi doświadczeniami.

W sferze społecznej, zasady pracy i wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinny bazować na deprecjonowanych w obliczu epidemii potrzebach kontaktów społecznych. Uczniowie wyizolowani tracą poczucie przynależności do grupy społecznej, a co za tym idzie motywacji do nauki i rozwoju. Działania wspomagające ukierunkowane na sferę międzyludzką powinny gwarantować uczniowi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi możliwość realizacji wymiany poglądów, odczuć oraz ważnych informacji z życia.

Założenia metodologiczne badań własnych

Na kanwie powyższych rozważań oraz analizy aktualnej sytuacji w kraju i związanej z nią edukacją zdalną autorka podjęła się przeprowadzenia badań dotyczących wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasach edukacji zdalnej.

Celem przeprowadzonych badań jaki wskazuje autorka było szersze poznanie kwestii realizowanego wsparcia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi świadczonego w czasach edukacji zdalnej spowodowanej wystąpieniem epidemii COVID-19.

Problemami badawczym postawionymi w niniejszych badaniach stały się trzy kluczowe pytania:

- Czy w dobie epidemii wirusa COVID-19 uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi doświadczają wzmożonej potrzeby udzielania im wsparcia oraz pomocy i z czego może ona wynikać?
- Jakich trudności doświadczają uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacji w czasie edukacji zdalnej?
- Jakich form wsparcia udzielają nauczyciele i specjaliści w pomocy uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasach edukacji zdalnej?

Warunkiem skutecznego przeprowadzenia badań jest wybór odpowiedniej metody, techniki oraz narzędzi, które posłużą do znalezienia odpowiedzi na określone problemy badawcze. W prowadzonych badaniach z uwagi na obecną sytuację związaną z COVID-19 zastosowano metodę ilościową badań pedagogicznych – metodę sondażu diagnostycznego. Wybrano technikę ankiety, narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety internetowej, własnego autorstwa. Kwestionariusz ankiety skonstruowany przez autorkę pozwolił na szybką ankietyzację nauczycieli, specjalistów i innych osób pracujących z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w całej Polsce. Ankieta została rozesłana do respondentów przy pomocy platform Internetowych. Kwestionariusz ankiety składał się z 16 pytań o charakterze otwartym, zamkniętym i półotwartym. Pierwsze 2 pytania dotyczyły płci, oraz stażu pracy zawodowej, kolejne 2 dotyczyły rodzaju placówki zatrudnienia oraz wykonywanych czynności. Pozostałe 12 pytań związane było bezpośrednio z problemami badawczymi, a więc kierowane było na zgłębienie badanej problematyki, czyli potrzeb i trudności uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz wynikającego z nich wsparcia nauczycieli i specjalistów.

Kwerenda prowadzona była w kwietniu i maju 2020 roku, a w badaniu wzięło udział 61 badanych (N= 61) W tym 60 kobiet (98,4%) i 1 mężczyzna (1,6%). Zależności te prezentuje poniższy wykres:

Wykres nr 1

Źródło: opracowanie własne.

Staż pracy zawodowej ankietowanych rozkładał się w przeważającą liczbę respondentów pracujących 3–10 lat (32,8%) oraz specjalistów, którzy wykonują swój zawód powyżej 15 lat (31,1%). Dokładnie zostało to zaprezentowane w wykresie:

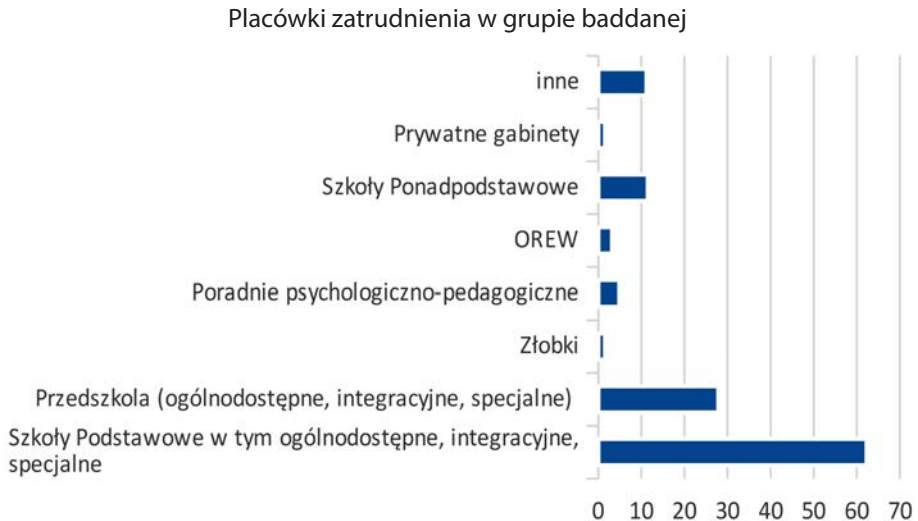
Wykres nr 2

Źródło: opracowanie własne.

Terenem przeprowadzonych badań była cała Polska. Respondenci byli czynnymi zawodowo nauczycielami i specjalistami w różnorodnych placówkach w obszarze całego kraju. Największą grupę respondentów stanowiły osoby pracujące w Szkołach Podstawowych, w tym ogólnodostępnych, integracyjnych oraz specjalnych. Wykres placówek, w której pracują respondenci przedstawia się następująco:

Wykres nr 3

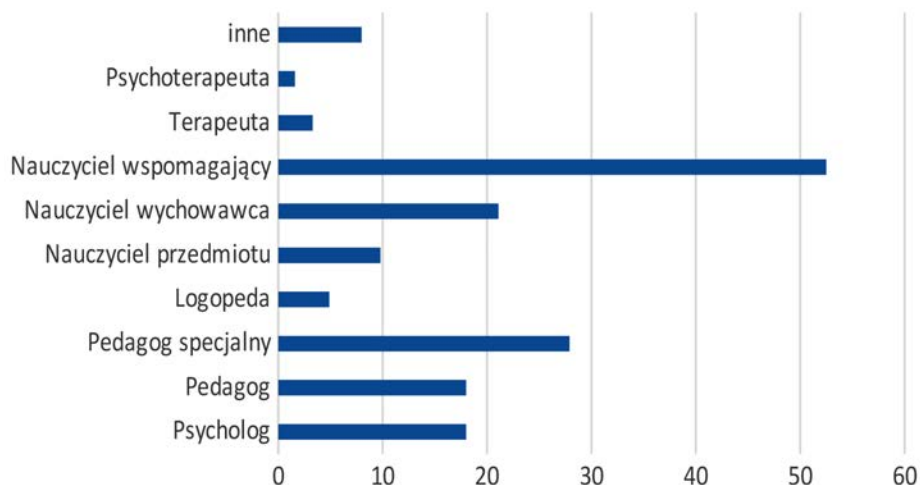

Źródło: opracowanie własne.

Grupę respondentów stanowili nauczyciele oraz specjaliści z zakresu szeroko pojętych nauk społecznych w tym pedagogiki, pedagogiki specjalnej, psychologii i innych. Analizując grupę respondentów należy stwierdzić, iż największą grupę stanowili czynni nauczyciele wspomagający (52,5% respondentów). W badaniu wzięli udział także psychologowie (18%), pedagogowie (18%) pedagogowie specjalny (27,9%), wychowawcy (21,3%), nauczyciele przedmiotowi (9,8%), logopedzi (4,9%), a także terapeuci (3,3%) oraz psychoterapeuta, specjalista AAC, terapii ręki i terapeuci pedagogiczni. Ilustruje te zależności poniższy wykres:

Wykres nr 4

Zakres wykonywanych czynności zawodowych w grupie badanej

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań

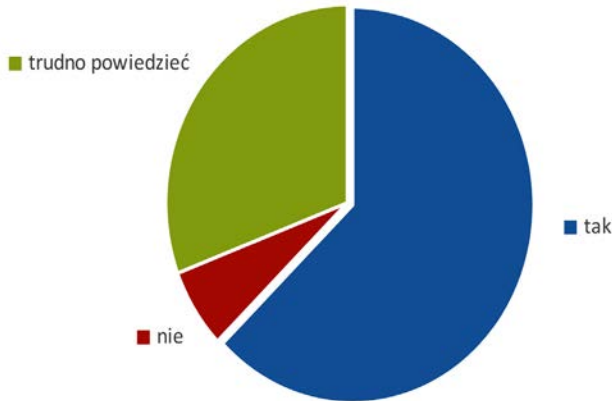
Z analizy przeprowadzonych badań wynika, że czynni zawodowe nauczyciele i specjaliści dostrzegają wzmożoną potrzebę wsparcia u uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasie edukacji zdalnej. Aż 62,3% respondentów wskazało, że w czasie epidemii COVID-19 uczniowie w większym stopniu wymagają pomocy i wsparcia, zaś 31,1% ankietowanych wskazało, iż trudno jest im jednoznacznie określić, czy owo zapotrzebowanie zwiększyło się w czasach edukacji zdalnej. Dane deklarowane przez osoby ankietowane ilustruje wykres nr 5.

Ważnym pytaniem w przeprowadzonych badaniach stała się kwestia, z jakiego powodu może wynikać owa wzmożona potrzeba wsparcia. Zdaniem respondentów, zwiększona skłonność do pobierania pomocy może wynikać między innymi z braku kontaktu z rówieśnikami, a co za tym idzie, konieczności ciągłego przebywania w domu. Ważnym powodem, zdaniem respondentów, stał się aktualnie rozregulowany tryb funkcjonowania z podziałem na czas nauki i zabawy. Osoby biorące udział w badaniu deklarywały na podstawie obserwacji uczniów, iż niektórym z nich trudno jest odnaleźć się w sytuacji długotrwałego pobytu w domu, gdzie zamiast odpoczywać mają wykonywać określone zadania z przesłanych przez nauczyciela materiałów. Istotnym elementem wypowiedzi osób ankietowanych, jaki

może wpływać na gorsze funkcjonowanie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasie edukacji zdalnej, jest brak lub ograniczona ilość zajęć specjalistycznych ukierunkowanych na rozwijanie zaburzonych sfer. Uszczegółowione odpowiedzi respondentów prezentuje poniższy wykres nr 6.

Wykres nr 5

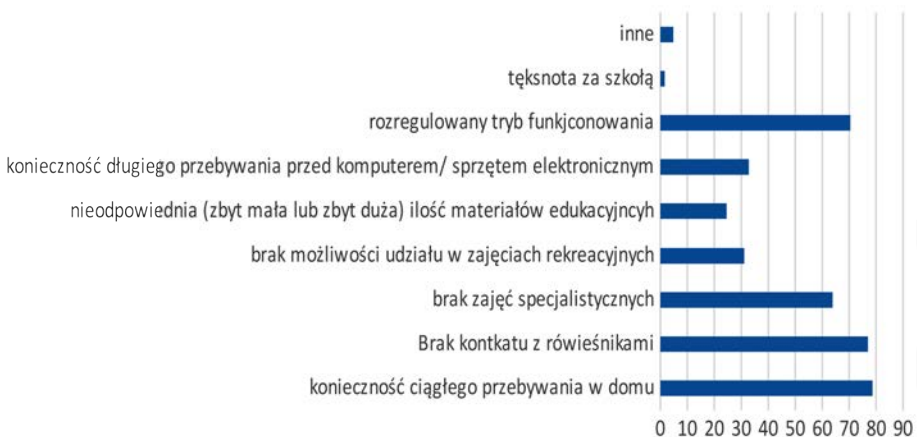
Deklarowane przez osoby badane wzmożone zapotrzebowanie na udzielanie wsparcia w czasach edukacji zdalnej

Źródło: opracowanie własne.

Wykres nr 6

Deklarowane przez osoby badane możliwe powody wzmożonego zapotrzebowania na wsparcie w czasie edukacji zdalnej

Źródło: opracowanie własne.

Niezwykle istotne w prowadzonych badaniach było pytanie dotyczące tego, na jaki rodzaj wsparcia uczniowie zgłaszają największe zapotrzebowanie. Respondenci wskazali, iż w czasie edukacji zdalnej uczniowie przede wszystkim wymagają pomocy w sferze emocjonalnej i doświadczania relacji społecznych. Ponadto wymieniali między innymi takie obszary jak:

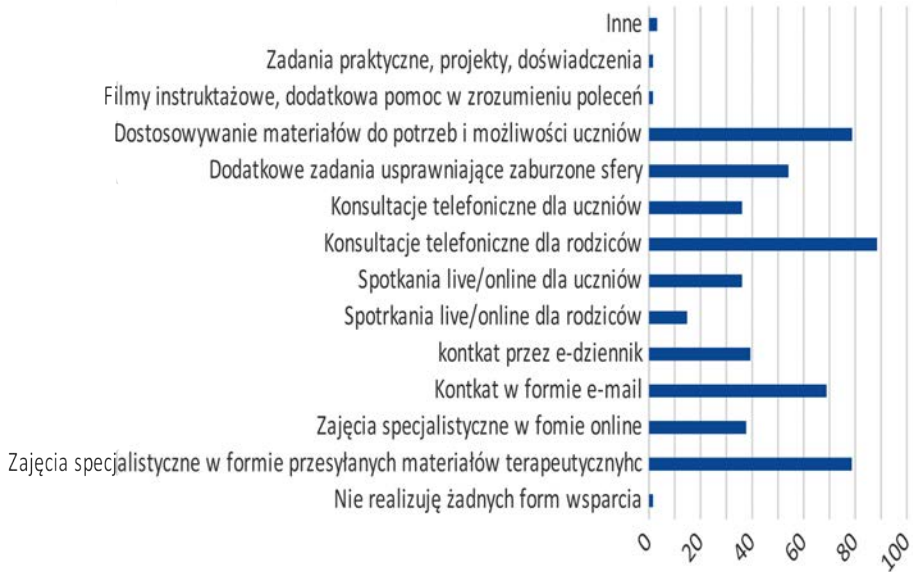
- Wsparcie psychologiczne, kontakt słowny;
- U rodziców – wsparcie wychowawcze;
- Zachęty i podpowiedzi do wykonywanych zadań, specjalistyczne podejście, akceptacja i zrozumienie;
- Podpowiedź jak radzić sobie z nowymi problemami, jak pracować zdalnie i jak wspomagać dziecko podczas edukacji zdalnej;
- Brakuje wsparcia psychologicznego i logopedycznego;
- Uczniowie oczekują po prostu możliwości porozmawiania z kimś spoza domu;
- Rozładowywanie napięcia, porozmawianie o indywidualnych potrzebach / trudnościach zgłaszanych przez uczestników, kontaktu z rówieśnikami;
- Wsparcie psychiczne, rozmowa na temat jego samopoczucia i wyjaśnianie sytuacji w jakiej się znaleźliśmy.

W odpowiedzi na wskazane i objawiane potrzeby uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nauczyciele i specjaliści udzielają wsparcia w postaci między innymi: konsultacji telefonicznych dla rodziców, dostosowanych materiałów edukacyjnych dla dzieci, zajęć specjalistycznych w formie online lub w postaci przesyłanych materiałów terapeutycznych. Szczegółowo oferowane wsparcie zostało przedstawione na wykresie nr 7.

Ważną kwestią pozostaje to, z jaką częstotliwością owo wsparcie przez nauczycieli i specjalistów jest udzielane. Według przeważającej części respondentów (50,8%), specjaliści kontaktują się i udzielają pomocy swoim uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi codziennie. Zaś 21,4% osób badanych kontaktuje się ze swoimi uczniami kilka razy w tygodniu. Dokładny opis ilustruje diagram nr 8.

Wykres nr 7

Formy udzielanego wsparcia uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasie edukacji zdalnej

Źródło: opracowanie własne.

Wykres nr 8

Częstotliwość udzielanego wsparcia uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Źródło: opracowanie własne.

W ciekawy sposób układają się odpowiedzi osób ankietowanych na pytanie, czy ich zdaniem potrzeby uczniów na wsparcie są wystarczająco zaspokojone. Specjaliści nie są do końca przekonani, czy ich praca jest wystarczająca; przeważająca grupa (44,3%) odpowiedziała, że ich zdaniem „może” owe potrzeby są zaspokajane poprzez podejmowane przez nauczycieli i specjalistów działania. Z kolei 36,1% ankietowanych odpowiedziało, że w czasach edukacji zdalnej potrzeby uczniów nie są całkowicie zaspokojone. Dane te przedstawia wykres:

Wykres nr 9

Źródło: opracowanie własne.

Przy tym pytaniu niezwykle ważny jest fakt, iż ankietowani specjaliści dodają, że aktualnie w związku z udzielną pomocą muszą specjaliści mierzyć się z różnymi trudnościami. W grupie osób ankietowanych aż 85% napotkała trudności w realizowaniu wsparcia dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wśród nich respondenci wymieniają najczęściej problemy techniczne i ze sprzętem komputerowym. Dodają także trudności z bieżącym kontaktem z uczniami oraz informacjami zwrotnymi dotyczącymi realizacji materiałów edukacyjnych i stanu psychofizycznego ucznia. W rozmaity sposób układa się współpraca zarówno z uczniami (będący w kryzysie niekiedy nie podejmują kontaktu i rozmów wspierających, odrzucając oferowaną pomoc) ale także z rodzicami. Ponadto wymieniają takie wyzwania jak:

- Brak kontaktu z uczniem i rodzicem na bieżąco,
- Brak kontroli tego co dziecko pisze, brak możliwości dłuższego zatrzymania się nad danym zadaniem kiedy dziecko nie rozumie,

- Problemy z łączeniem, Internetem, brak wsparcia ze strony rodziców, duża ilość czynników rozprasających w domu, rozregulowany plan dnia dziecka,
- Problem w egzekwowaniu informacji zwrotnej od rodzica, rozregulowany przebieg dnia nauki ucznia,
- Brak dobrego komputera, brak zasięgu internetowego, brak wiadomości o platformach edukacyjnych, brak wiedzy o tym jak prowadzić zajęcia on-line, brak pomieszczenia w mieszkaniu na spokojne prowadzenie spotkania on-line, brak wsparcia dyrektora, ciągle siedzenie z telefonem i sprawdzanie wiadomości od rodziców, częste rozmowy telefoniczne z rodzicami, koleżankami z pracy w celu konsultacji i wsparcia, poszukiwanie informacji o możliwościach prowadzenia zajęć on-line,
- Brak możliwości przeprowadzenia niektórych zajęć np. TUS czy hipoterapia,

Mimo tego, iż nauczyciele i specjaliści zmagają się każdego dnia z przeciwnościami różnorodnej natury, niezwykle istotne pozostaje, iż znaczna część respondentów (72,1%) udzieliła odpowiedzi, iż może liczyć w tej sytuacji na wsparcie swoich przełożonych, współpracowników i znajomych z pracy. Daje to pozytywny obraz grupy zawodowej, jaką są nauczyciele i specjaliści, a także lojalności wobec innych osób, którzy w tej trudnej sytuacji epidemii wirusa COVID-19 muszą niekiedy całkowicie zmienić swoje dotychczasowe sposoby nauczania i styl pracy.

Dla podsumowania przeprowadzonych badań autorka pragnie przytoczyć ważne wypowiedzi respondentów, które opisują obraz wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w czasach edukacji zdalnej i związanych z tym rozterkami i zmartwieniami nauczycieli oraz specjalistów:

- Trudno przyciągnąć i utrzymać uwagę dziecka prowadząc zajęcia online. Dziecko ucieka, kiedy traci zainteresowanie;
- Szczególnie trudne w pracy z dzieckiem ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi na odległość, jest ograniczona możliwość obserwacji bieżących postępów dziecka oraz dostosowania na bieżąco metod pracy. Trudno jest również ocenić czy wysłana ilość ćwiczeń jest odpowiednia dla dziecka. Nie rzadko uczniowie ci wychowują się w rodzinach dysfunkcyjnych, przez co kontakt z rodzicem jest mocno ograniczony, a w przypadku dzieci przedszkolnych kontakt ten jest niezbędny do podjęcia pracy z dzieckiem;

- Konieczność prowadzenia zajęć online- duża część pomocy i kart pracy jest przystosowana do pracy stacjonarnej. Uczniowie i rodzice są przeciążeni pracą zdalną przez co często nie mają już możliwości uczestnictwa w dodatkowych zajęciach, wspomagających uczniów ze SPE;
- Motywowanie dziecka jest znacznie trudniejsze, kwestia zachowań trudnych realizowanych zdalnie (wyłączenie obrazu, kamery, mikrofonu, wylogowywanie się z zajęć kiedy mu nie pasuje), brak możliwości wyjścia do drugiej sali porozmawiania 1:1 o sytuacji problemowej, mniejsza frekwencja uczestników oraz utrudniony kontakt z rodzicami (ze względu na natłok pracy, zmęczenie, frustrację, itp).

Biorąc pod uwagę powyższe przytoczone wypowiedzi nauczycieli, warto zwrócić uwagę, iż każdego dnia zmagają się oni z wieloma trudnościami, które – co najważniejsze – utrudniają także ważne udzielanie wsparcia uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Jednak świadczenie pomocy i wsparcia emocjonalnego, a także budowanie swego rodzaju protezy relacji społecznych, jest w dobie izolacji i osamotniania uczniów ze specjalnymi potrzebami kluczowym elementem pracy nauczycieli i specjalistów.

Wnioski i dyskusja badań

Jak wynika z analizy przeprowadzonych i przedstawionych w niniejszym artykule badań nauczyciele i specjaliści dostrzegają obecnie większy zakres zapotrzebowania na wsparcie i pomoc u uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Konieczność owego wsparcia wynika przede wszystkim z trudności społecznych oraz emocjonalnych, jakich doświadczają uczniowie.

Uczniowie doznają szeregu obciążeń psychicznych, z którymi samodzielnie trudno jest im sobie poradzić. Największym problemem staje się poczucie osamotnienia wynikające z braku możliwości spotkania się w placówce z kolegami i nauczycielami, a także zmiany otoczenia. Szczególnie obciążające i pogłębiające frustracje są problemy techniczne i niewystarczające zasoby sprzętu komputerowego w miejscach zamieszkania dzieci.

Nauczyciele w swojej bieżącej pracy udzielają owego wsparcia systematycznie, w wielu przypadkach codziennie lub kilka razy dziennie. Pomoc oferowana jest uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi poprzez regularny kontakt z wykorzystaniem platform do kontaktu online, a także telefonów oraz e-dziennika. Dodatkowo nauczyciele i specjaliści gwarantują uczniom modyfikacje

i dostosowywanie treści edukacyjnych do ich możliwości, potrzeb oraz barier z uwzględnieniem stanu psychofizycznego uczniów. Co ważne, nauczyciele i specjaliści dbają o kontynuację stymulacji rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, świadczą pomoc poprzez zajęcia specjalistyczne i zapewnianie dodatkowych materiałów stymulujących zaburzone sfery.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż sytuacja pandemii silnie wpłynęła na funkcjonowanie zarówno uczniów oraz ich rodziców, jak i nauczycieli, specjalistów. Konieczne było elastyczne podejście do nowych form edukacji oraz modyfikacja przyjętych dotąd wypracowanych sposobów wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Uczniowie z pomocą swoich nauczycieli oraz rodziców starają się wypełniać obowiązki uczniowskie oraz także pokonywać swoje słabości każdego dnia. Nauczyciele w swojej pracy wykorzystują rozmaite formy kontaktu i pomocy, by w optymalny sposób wspierać uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Warte uwagi są trudności, z jakimi spotykają się specjaliści podczas realizacji wspomagania dzieci, często są to specyficzne, techniczne przeszkody, ale także konsekwencje i wpływ długotrwałej rozłąki i braku kontaktu z uczniami.

Najważniejszą konkluzją płynącą z przeprowadzonych badań jest fakt, iż pomimo licznych przeciwności uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w dalszym ciągu na miarę dostępnych środków i możliwości mają zapewnione profesjonalne wsparcie swoich nauczycieli i specjalistów. Uczniowie mogą liczyć na pomoc w radzeniu sobie w kryzysach, sytuacjach trudnych, ale również w kwestii budowania i podtrzymywania relacji społecznych.

Abstract: The article describes the issue of supporting students with special needs in times of distance education in Poland caused by the COVID-19 epidemic in 2020. The described research concerns the implementation of student support by teachers and specialists.

Research shows that during an epidemic, students indicate a greater need for help in overcoming difficult experiences and isolation. Respondents indicate that this support is regularly implemented, and at the same time teachers use all possible means to be in contact with their students with special needs education.

Respondents describe the difficulties they have to face during the implementation of this support of their students, among others such as difficulties in systematic contact and technical problems.

Key words: Special educations needs, online education, supporting

Streszczenie: Artykuł podejmuje kwestię wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami w czasach edukacji zdalnej w Polsce spowodowanej epidemią COVID-19 w 2020 roku. Opisane są w nim wyniki badań dotyczących realizacji wspomagania uczniów przez nauczycieli i specjalistów. Z analizy przytaczanych badań wynika, iż w dobie epidemii uczniowie wskazują na wyższe zapotrzebowania na pomoc w radzeniu sobie z trudnymi przeżyciami oraz poczuciem izolacji. Ankietowani nauczyciele i specjaliści wskazują, iż pomoc ta jest regularnie realizowana, a przy tym wykorzystują wszelkie możliwe środki, by być w kontakcie ze swoimi uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Respondenci opisują trudności, z jakimi muszą borykać się w czasie realizacji owego wspierania swoich uczniów, między innymi takimi jak trudności w systematycznym kontakcie, a także problemy natury techniczno-informatycznej.

Słowa kluczowe: Specjalne potrzeby edukacyjne, edukacja zdalna, wspieranie

Bibliografia

- Czarnocka, M., (2018). *Dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przedszkolu. Organizacja nauki, wychowania i opieki*. Warszawa: Wiedza i Praktyka sp. z o.o.
- Krakowiak, K., (2017). Wstęp, [w:] Krakowiak, K., (red.). *Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji
- Krakowiak, K., (2017). *Założenia koncepcji diagnozy specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży*. [w:] Krakowiak, K., (red.). *Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Król, K., (2018). *Lalka typu „muppet” w procesie dydaktyczno-wychowawczym dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, [w:] Wolny, B., Lis, M., (red.) *Specjalne potrzeby edukacyjne ucznia w praktyce życia szkolnego*. Łódź: Wydawnictwo Akademii Humanistyczno- Ekonomicznej w Łodzi.
- Kształcenie na odległość. Poradnik dla szkół.* (2020). Ministerstwo Edukacji Narodowej.

- Leśniewska, K., Puchała, E., (2020). *Organizacja procesu wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Minczakiewicz, E. M., (2006). *Jak krok po kroku wprowadzać dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych w świat zabawy i nauki*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Ochojska, D., (2015)., *Formy wspierania systemu rodzinnego z dzieckiem z niepełnosprawnością*, [w:] Barłóg, K., (red.) *Wspieranie wczesnorozwojowe dzieci zagrożonych niepełnosprawnością i niepełnosprawnych*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Olechowska, A., (2016). *Specjalne potrzeby edukacyjne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Poleszek, W., Pyżalski, J., (2020). *Psychologiczna sytuacja dzieci i młodzieży w dobie epidemii*, [w:] Pyżalski, J., (red.) *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, Warszawa: EduAkcja Sp. z o.o.
- Wolny, B., Lis, M., (2018). *Wprowadzenie*, [w:] Wolny, B., Lis, M., (red.) *Specjalne potrzeby edukacyjne ucznia w praktyce życia szkolnego*. Łódź: Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.
- Zaremba L., (2014), *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.